

رۆئی بازرگانی له بوژانهوهی ئابووری عێراق له ماوهی نیوان 2020-

2022

تویژینهوهیهکه پیشکەش به کۆلیژی کارگیری و ئابووری بهشی ئابووری وهک
بهشیک له پێداویستیهکانی به دهستهێنانی پرونامهیی به کالۆریۆس له زانستی

ئابووری

ئامادهکردنی

علی شمس الدین

عمر عزیز صالح

یوسف محمد

هاوکار بهالدین

به سه ره پهرشتی

م. شیلان حمید عبدالقادر

کوردستان - ههولیر

۲۰۲۴

لیستی ناوهرۆک

- 1 پێشهکی
- 3 بهشی یهكهم چوارچێوهی گشتی توێژینهوه
- 3 یهكهم: كێشهی توێژینهوه:
- 3 دووهم: گرنگی توێژینهوه:
- 3 سێیهم: ئامانجی توێژینهوه.
- 4 چوارهم: گریمانهی توێژینهوه
- 5 پێنجهم: مه نهه جی توێژینهوه
- 7 بهشی دووهم په یوهندی نیوان بازرگانی و په ره پیدانی ئابووری
- 7 یهكهم چه مکی بازرگانی
- 8 دووهم: گرنگی بازرگانی
- 9 سێیهم: جوهره كانی بازرگانی
- 11 ته وه ره ی دووهم چه مکی بوژانه وه ی ئابووری
- 11 یهكهم: چه مکی بوژانه وه ی ئابووری.
- 12 دووهم: گرنگی بوژانه وه ی ئابووری
- 13 سێیهم؛ هوکاره کاریگه ره كانی بوژانه وه ی ئابووری
- 15 بهشی دووهم رۆتی بازرگانی له بوژانه وه ی ئابووری له عێراق، 2022-2020
- 15 یهكهم: ته هه ددیاتی بوژانه وه ی ئابووری له عێراق، 2022-2020
- 18 دووهم: گرنگی بازرگانی بو بوژانه وه ی ئابووری
- 20 سێیهم: سیاسه ت و ده ستپێشخه ربیه بازرگانیه كان
- 21 چوارهم: ده رفه ت و ئاراسه كانی داها توو

پیشه کی

بازرگانی یه کیکه له هۆکاره گرنگه کانی گه شهی ئابووری له عیراقد، به و پییهی رۆلێکی جه وههههری دهگیریت له بنیاتناوهی پیکهاتهی ئابووری و بهرزکردنهوهی سهقامگیری ئابووری دواي چه ندین سال له مملانی و تهحه ددا. رۆلی سه رهکی بازرگانی بریتیه له پیشخستنی هه نارده کردن و فراوانکردنی بنکه ی کپیار و بازاره ئامانجاره کان، به مهش داها تی نیشتمانی زیاد دهکات و هاوسهنگی بازرگانی ولات باشتر دهکات. ئەم زیادبوونی داها ته به شداره له دا بینکردنی دارایی وه به رهینانی گشتی و باشترکردنی خزمه تگوزارییه سه ره تاییه کانی وهک پهروه رده، ته ندروستی و ژیرخانی، ئەمهش گه شه پیدانی هه مه لایه نه بهرز دهکاته وه و ژینگه یه کی سه رنجراکیشتر بو وه به رهینانی نیشتمانی و بیانی دروست دهکات.

جگه له وهش بازرگانی به شداره له په خساندنێ هه لی کاری نوێ و باشترکردنی ئاستی ژیا نی هاو لاتیان، به مهش سه قامگیری کومه لایه تی و ئابووری بهرز ده بیته وه. هه لی کار له که رتی بازرگانی بو گه نجان ده ره خسینیت، که نوینه رایه تی ریشه یه کی زور له دانیش تویان ده که ن، ههروه ها به شداره له هاندانی گه شه ی ئابووری له ریگه ی زیادکردنی به ره مه یان و به ره مه یان. جگه له وهش که رته کانی بازرگانی کار بو ئالوگوری زانیاری و ته که نه لوجیا ده که ن، ئەمهش دا هیان و گه شه پیدان له که رته ئابوورییه جیاوازه کاندای بهرز دهکاته وه، به مهش کار بو بهرزکردنه وهی توانای کپی رکی ئابووری عیراق له سه ر ئاستی نیوده وه له تی دهکات.

بازرگانی ده ره کی په یوه ندیه کانی ولات له گه ل هاو به شه بازرگانییه نیوده وه له تییه کان به هیز دهکات و هاو کارییه ئابوورییه ناوچه یی و نیوده وه له تییه کان بهرز دهکاته وه، ده رگا کان به پرووی ده رفه تی نوێ بو ئالوگوری بازرگانی و وه به رهینانی راسته وخوی ده ره کی دهکاته وه. زیادکردنی قه باره ی بازرگانی ده ره کی به شداره له هه مه چه شنکردنی سه ره چاوه کانی داها تی نیشتمانی و که مکردنه وهی پشت به ستن به نه وت وهک سه ره چاوه یه کی سه ره کی داها ت، ئەمهش کاریگه ری هه لاوسانی نرخی نه وت له سه ر ئابووری نیشتمانی که مده کاته وه.

ههروهه گرنه ئاماژه بهوه بکهین که بازرگانی ناوخو رۆلێکی گرنکی ههیه له دابهشکردنی کالای و خزمهتگوزارییهکان لهسهه ئاستی ولات، ههروهه کاردهکات بو هاندانی چالاکیی ئابووری و بهدییهانی هاوسهنگی ئابووری له نیوان ناوچه جیاوازهکانی عێراقدا، ئهمهش بهشداره له کهمکردنهوهی بۆشاییه ئابووری و کۆمهلایهتییهکانی نیوان دانیشتون.

بۆیه دهتوانریت بلین رۆلی بازرگانی له بوژانهوهی ئابووری له عێراقدا تهنها سنوردار نییه به گهیشتن به گهشهی ئابووری، بهکو درێژدهبیتهوه بو بهرزکردنهوهی سهقامگیری کۆمهلایهتی و ئابووری و باشتکردنی کوالیتی ژیانی هاوالتیان لهسهه ئاستی کهسی و کۆمهلایهتی. بو گهیشتن بهم ئامانجه پیویسته سیاسهتی بازرگانی کاریگهر بهرهوپیش ببری و ژیرخانی بههیز پالپشتی بکریت و ژینگهیهکی یاسایی و ئابووری گونجاو بو هاندانی وهبهرهینان و بهرهوپیشبردنی بازرگانی له ههموو ئاستهکاندا دابین بکریت.

بەشى يەكەم چوارچىۋە گىشتى تويژىنەۋە

يەكەم: كىشە تويژىنەۋە:

لە ماۋەى نىۋان سالانى ۲۰۲۰ بۇ ۲۰۲۲، عىراق رۇبەروۋى ئاستەنگە ئابورىيە گەورەكان بوۋەۋە لە ئەنجامى چەند ھۆكارىك لەوانە دابەزىنى نرخی نەوت، مەملانېى سىياسى و ئەمنى و كاردانەۋەكانى پەتای قايرۆسى كۆرۆنا (Covid-19) ئەم ھۆكارانە كاريگەرى نەرىنيان لەسەر گەشەى ئابورى و زىادبوۋنى فشار لەسەر كەرتە ئابورىيەكانى ۋلاتەكە ھەبوو، ئەمەش واىكرد كە بە پىۋىستى بزانتىت كە رۆلى بازىرگانى لە ھىنانەدى بوژانەۋەى ئابورىدا لە ژىر ئەم بارودۇخە تەحەدايەدا بېشكنرىت.

دوۋەم: گىرنگى تويژىنەۋە:

بەرژەۋەندى لىكۆلىنەۋە لە رۆلى بازىرگانى لە بوژانەۋەى ئابورى عىراق لە نىۋان سالانى 2020 تا 2022 ئەۋەيە كە تىبگەين كە چۆن بازىرگانى كاريگەرى لەسەر گەشەى ئابورى و سەقامگىرى ۋلاتەكە ھەيە لە قۇناغىكى سەختى ۋەك ئەو قۇناغەى عىراق پىيدا تىپەرىۋە. ھەروەھا تويژىنەۋەكە يارمەتيدەرە بۇ دەستىشانكردى ئەو سىياسەت و كىردارانەى كە دەتوانرىت بگىرىنەبەر بۇ بەرزكردەۋەى رۆلى بازىرگانى لە بەدەستەينانى بوژانەۋەى ئابورى و بەرزكردەۋەى سەقامگىرى لە داھاتوۋدا.

سىيەم: ئامانجى تويژىنەۋە

1. شىكارى رۆلى بازىرگانى لە رۇبەروۋوبوۋەۋەى ئاستەنگە ئابورىيەكانى بەردەم عىراق

لە ماۋەى ۲۰۲۰-۲۰۲۲.

2. ھە لىسە نگاندى كاريگە رى سىياسە تە بازىرگانى و ئابورىيەكانى پە يپە وكرائو لە

عىراق لە سە ر بوژانە ۋەى ئابورى.

3. دەستنيشانکردنى ئەو دەرفەت و تەحەددايانەى كە پووبەپووى بەرزکردنەوہى پۆلى بازارگانى دەبنەوہ لە بەدەستەيتانى گەشەى ئابوورى.

4. پيشنيارکردنى رەوت و سياسەتى نوئى بۆ بەرزکردنەوہى پۆلى بازارگانى لە هاندانى بوژانەوہى ئابوورى لە عىراقدا.

چوارەم: گریمانەى تويزينهوہ

بە پشتبەستن بەو كيشە و ئامانجانەى تويزينهوہ كە پيشتر باسمان كرد، دەتوانرئيت چەندىن گریمانەى تويزينهوہ بەم شيوہىە وينا بكرئيت:

1. گریمانەى كاريگەرى ئەرئىنى هاندانى بازارگانى لەسەر بوژانەوہى ئابوورى: ئەم گریمانەى وا گریمانەى دەكات كە زيادبوونى چالاكىي بازارگانى ناوخوئى و دەرەكى لە عىراق لەماوہى ئامازەپيكرادا دەبيتە هوئى هاندانى گەشەى ئابوورى و بەرزکردنەوہى سەقامگىرى ئابوورى لە ولاتدا.

2. گریمانەى كاريگەرى سياسەتە بازارگانىيەكان لەسەر بوژانەوہى ئابوورى: ئەم گریمانەىەى وا گریمانەى دەكات كە ئەو سياسەتە بازارگانىيەكانى كە حكومەتى عىراق پەسەندى كردوون، پۆلىكى يەكلاكەرەوہى دەبيت لە ديارىكردنى كاريگەرى بازارگانى لە بەدەيتانى بوژانەوہى ئابووریدا، بۆ نموونە گریمانەى كاريگەرى سياسەتەكانى وەبەرەيتان و ئاسانكارى بازارگانى لەسەر پاكيشانى وەبەرەيتانى راستەوخوئى بيانى.

3. گریمانەى كاريگەرى هوکارە دەرەكئىيەكان لەسەر بازارگانى و بوژانەوہى ئابوورى: ئەم گریمانەى وا گریمانەى دەكات كە هوکارە دەرەكئىيەكانى وەك پيشكەوتن لە بازارە جيهانىيەكان، بازارگانى نئودەولەتى و گوپانكارىيە جيوپۆلىتيكىيەكان كاريگەرىيان دەبيت لەسەر تواناى عىراق بۆ بەدەستەيتانى بوژانەوہى ئابوورى لەرئىگەى كاريگەرىيەكانيان لەسەر سياسەتە بازارگانى و ئابوورىيەكانى.

4. گريمانه‌ی کارىگه‌رى هاوبه‌شى نيوان بازرگانى و گه‌شه‌ى ئابوورى: ئەم گريمانه‌ى وا گريمانه‌ى ده‌کات که کارىگه‌رى هاوبه‌ش له نيوان گه‌شه‌ى بازرگانى و گه‌شه‌ى ئابوورى له عىراقدا هه‌بىت، به‌و پىيه‌ى باشتربوونى بارودوخى ئابوورى ده‌توانىت بىتته‌ى هوى زيادبوونى قه‌باره‌ى... بازرگانى و به‌ پىچه‌وانه‌وه، گه‌شه‌ى بازرگانى ده‌توانىت بىتته‌ى هوى به‌هيزکردنى ئابوورى نىشتمانى و هاندانى گه‌شه‌کردن.

ئەم گريمانانه‌ى چوارچىوه‌يه‌ک بۆ تاقىکردنه‌وه‌ى کارىگه‌رىيه‌کانى په‌يوه‌ست به‌ رۆلى بازرگانى له بوژانه‌وه‌ى ئابوورى له عىراقدا له ماوه‌ى ديارىکراودا دابىن ده‌که‌ن، تىگه‌يشتنىكى قولتر له په‌يوه‌ندى بازرگانى به‌ ئابوورى و ده‌ستنىشانکردنى ئەو هۆکارانه‌ى کارىگه‌رىيان له‌سه‌ر ئەم پرۆسه‌يه‌ هه‌يه.

پىنجهم: مه‌نه‌جى تويزينه‌وه

- مېتۆدۆلۆژىاىه‌كى فره‌لايه‌نه‌ به‌کارده‌هينرىت بۆ گه‌يشتن به‌ ئامانجه‌کانى سه‌ره‌وه‌ى تويزينه‌وه‌که، و ئەم شىوازانەى خواره‌وه‌ له‌خۆده‌گرىت:
- پىنداچوونه‌وه‌ به‌ تويزينه‌وه‌ و راپۆرتەکانى پىشوو‌ى په‌يوه‌ست به‌ رۆلى بازرگانى له بوژانه‌وه‌ى ئابوورى له عىراق له ماوه‌ى ديارىکراودا.
- شىکردنه‌وه‌ى داتاي ئابوورى و بازرگانى که له سه‌رچاوه‌ فره‌مىيه‌کانى وه‌ک ده‌زگا حکومىيه‌کان و رىکخراوه‌ نۆده‌وله‌تیه‌کانه‌وه‌ به‌رده‌سته.
- ئەنجامدانى چاوپىکه‌وتن له‌گه‌ل پىسپۆران و پىسپۆرانى که‌رتى بازرگانى و ئابوورى له عىراق بۆ به‌ده‌سته‌هينانى تىروانىنى تاکه‌که‌سى و شىکارى قول.
- به‌کارهينانى مۆدىلى ئابوورى بۆ هه‌لسه‌نگاندنى کارىگه‌رىى سىياسه‌تى بازرگانى و ئابوورى له‌سه‌ر بوژانه‌وه‌ى ئابوورى.

به‌ که‌لک وه‌رگرتن له‌م مېتۆدۆلۆژىاىه، تويزينه‌وه‌که ده‌توانىت شىکارىيه‌كى گشتگىر و ورد له‌باره‌ى رۆلى بازرگانى له بوژانه‌وه‌ى ئابوورى عىراق له‌و ماوه‌يه‌ى که باسى لىوه‌ ده‌کرىت،

پیشکش بکات، ھەرودھا بەشداربیت لە رینماییکردنی سیاسەتە ئابوورییەکانی داھاتوو و
بەریاردان لە ولاتەکەدا.

بەشى دووم

پەيوەندى نيوان بازىرگانى و پەره پيدانى ئابوورى

يەكەم چەمكى بازىرگانى

چەمكى بازىرگانى ئامازىيە بۇ پرۆسە ئالوگورى كالا و خزمەتگوزارى لە نيوان تاك و كۇمپانيا و ولاتان، بە ئامانجى دابىنکردنى پيداويستى و ئارەزووكان و بەدەستەيتىنى قازانچ. بازىرگانى بە يەككىك لە كۆنتىرېن چالاكىيە ئابوورىيەكان دادەنرېت كە مرقۇفايەتى ئەنجامى دەدات، بەو پىيەي بازىرگانى بە كالاكان لە سەردەمى كۆنەو پوودەدات، و بە درېژايى ميژوو شايبەتى پىشكەوتنى گەورەي بەخۆيەو بىنيو.

پرۆسەي بازىرگانى بەو دەناسرېتەو كە پەيوەستە بە پرەنسىپى ئالوگور و مامەلەي بازىرگانى نيوان لايەنەكان، كە ھەر تاكىك يان قەوارەيەك كالا و خزمەتگوزارى لەگەل ئەوانى تردا ئالوگور دەكات بە ئامانجى گەيشتن بە بەرژەوۋەندى كەسى يان ئابوورى خوى. بازىرگانى چەندىن لايەن لەخۆدەگرېت، لەوانە كرېن، فرۇشتن، بازاركردن و دابەشكردن، ھەروھە كۆمەلىك چالاكىي بەرفراوان لەخۆدەگرېت وەك ھاوردە و ھەناردەكردن، بازىرگانى جوملە و تاكەكەسى، بازىرگانىكردن بە خزمەتگوزارىيە دارايى و لۇجستى و پىشەيەكان.

بازىرگانى يەككىكە لە گرنگىرېن بزوينەرەكانى گەشەي ئابوورى لە جىھاندا، بەو پىيەي بەشدارە لە ھاندانى بەرھەمەيتان و فراوانكردنى بازارەكان، بەمەش ھەلى كار دروست دەكات و خۆشگوزەرانى ئابوورى بەرز دەكاتەو. ھەروھە بازىرگانى پۇلىكى چارەنوسساز دەگرېت لە گەيشتن بە يەكگرېتى ئابوورى نېودەولەتى و بەرزكردنەوھى ھاوكارىيەكانى نيوان ولاتان و فراوانكردنى دەرفەتە ئابوورىيەكان بۇ بەشداربووانى.

پرۆسەي بازىرگانى چەند ھۆكارىك لە ژېر كارىگەرېدايە، لەوانە فاكتەرە ئابوورى و سىياسى و كۆمەلايەتى و تەكنەلۇژىيەكان و لەگەل گۇرپانى ژىنگەي ئابوورى و تەكنەلۇژى و سىياسى بەردەوام پەردەسەنېت. بازىرگانى تۇرپىكى ئالۇزى پەيوەندى بازىرگانى و دامەزراو و بازارەكان

پیکدههینیت و پیوستی به بهرپوهبردنی کاریگهر و سیاسهتی هاوسهنگ ههیه بو دلنیاپوون له زورترین سوود بو لایهنه پهپوهندیارکان.

دووه: گرنگی بازارگانی

گرنگی بازارگانی له زور لایهنی ئابووری و کومه لایهتی و سیاسیدا نوینه رایه تی ده کریت، له وانه:

1. پیشخستنی گه شهی ئابووری: بازارگانی به شداره له زیادکردنی چالاکیی ئابووری له

رپگه ی فراوانکردنی بازاره کان و زیادکردنی به ره مهینان. له رپگه ی بازارگانییه وه،

بازرگانه کان ده توانن ده ستیان به بازارپی نوی بگات و فروشتنه کانیان زیاد بکن، ئەمهش

گه شهی ئابووری هان بدات و هه لی کاریکی نوی دروست بکات.

2. باشتکردنی ئاستی ژیان: زیادکردنی چالاکیی بازارگانی ئاستی ژیانی کومه لگاکان باشت

ده کات له رپگه ی دابینکردنی هه لی کار و زیادکردنی داهات. هه روه ها بازارگانی به شداره

له دابینکردنی کالا و خزمه تگوزارییه کان به نرخیکی گونجاو و کوالیتی به رز، ئەمهش

خوشگوزهرانی تاکه کان به رز ده کاته وه.

3. فراوانکردنی ئاسوی کولتووری و کومه لایه تی: بازارگانی ئالوگوپی کولتووری و

په پوهندی نیوان گه لان و کولتووره جیاوازه کان به ره وپیش ده بات. به شداره له

گواستنه وهی ته کنه لوجیا و مه عریفه له نیوان ولاتاندا، ئەمهش به شداره له پیشکه وتنی

کومه لگاکان و به رزکردنه وهی ئاستی ژیانیان.

4. پیشخستنی په کگرتنی ئابووری: بازارگانی به شداره له به رزکردنه وهی په کگرتنی ئابووری

له نیوان ولاتان و ناوچه جیاوازه کاندا، له رپگه ی دامه زراندنی رپکه وتنی بازارگانی و

به رزکردنه وهی هاوکاری ئابووری. په کگرتنی ئابووری یارمه تی به رزکردنه وهی

سه قامگیری ئابووری و به ده سه تهینانی گه شه سه ندنی به رده وام ده دات.

5. گه‌یشتن به ناشتی و سه‌قامگیری: بازرگانی ده‌توانیت پو‌لی هه‌بیت له به‌ره‌وپیشبردنی ناشتی و سه‌قامگیری له ریگه‌ی که‌مکردنه‌وه‌ی گرژبیه سیاسی و ئابوورییه‌کانی نیوان ولاتان و بنیاتنانی په‌یوه‌ندی هاوبه‌ش و ئالوگۆری سوود.

سییه‌م: جوهره‌کانی بازرگانی

چه‌ند جوړیکی بازرگانی هه‌یه و ئەم جوهره‌ش به‌پیی سروشتی کالا ئالوگۆرپکراوه‌کان و بازاره ئامانجداره‌کان و شیوازه‌کانی به‌کارهینراو جیاوازن. له گرنگترین جوهره‌کانی بازرگانی بریتین له:

1. بازرگانی نیوده‌وله‌تی: بازرگانی نیوده‌وله‌تی بریتیه له ئالوگۆری کالا و خزمه‌تگوزاری

له نیوان ولاتانی جیاوازدا. ئەمه‌ش به‌زۆری له سنووره نیشتمانیه‌کانه‌وه پرووده‌دات، جا هاورده‌کردن بیت یان هه‌نارده‌کردن و ئەم کارانه بریتین له ئالوگۆری کالای کۆتایی، که‌ره‌سته‌ی خا، کالای دروستکراو، خزمه‌تگوزارییه داراییه‌کان و هتد.

2. بازرگانی ناوخۆ: بازرگانی ناوخۆیی نوینه‌رایه‌تی ئالوگۆری کالا و خزمه‌تگوزاری ده‌کات

له سنووره نیشتمانیه‌کانی ولاتیکی دیاریکراودا. ئەم کارانه بازرگانی نیوان شار و ناوچه‌کانی ناو ولات ده‌گریته‌وه، هه‌روه‌ها بازرگانی نیوان کۆمپانیا و که‌سانی ناو ولاتیش ده‌گریته‌وه.

3. بازرگانی جومله: بازرگانی جومله بریتیه له فرۆشتنی کالا به بریکی زۆر به بریکار یان

دابه‌شکه‌ر به مه‌به‌ستی دووباره فرۆشتنه‌وه‌ی تاکه‌که‌سی به به‌کارهینه‌رانی کۆتایی. ئەم کارانه بریتین له کرین له به‌ره‌مه‌یه‌نه‌ران یان دابینه‌که‌ران به بریکی زۆر و به نرخیکی داشکاندراو.

4. بازرگانی تاکه‌که‌سی: بازرگانی تاکه‌که‌سی بریتیه له فرۆشتنی کالا و خزمه‌تگوزارییه‌کان

راسته‌وخۆ به به‌کارهینه‌رانی کۆتایی، جا له ریگه‌ی فرۆشگا ته‌قلیدییه‌کانه‌وه بیت یان ئۆنلاین. ئەمه‌ش فرۆشتنی کالا له دوکانه بازرگانیه‌کان، مارکیته‌کان، دوکانه ئاسانکارییه‌کان و هتد ده‌گریته‌وه.

تەۋەرى دۈۋەم چەمكى بوژانەۋەى ئابوورى

بەكەم: چەمكى بوژانەۋەى ئابوورى

بوژانەۋەى ئابوورى ئامازەيە بۇ پىرۇسەى باشتىربوون و بوژانەۋەى ئەدائى ئابوورى ولاتىك يان ھەرىمىك دوائى ماۋەيەك لە پاشەكشە يان دابەزىنى ئابوورى. بوژانەۋەى ئابوورى برىتتىيە لە گەشەى ئابوورى ئەرىنى، بەرزبوونەۋەى رىژەى بەرھەمەينان و دامەزاندن، ھەروەھا باشتىربوونى بارودۇخى دارايى و كۆمەلايەتى.

پىرۇسەى بوژانەۋەى ئابوورى بەزورى دوائى ماۋەيەك لە پاشەكشەى ئابوورى پرودەدات، و دەكرىت لە ئەنجامى جىبەجىكردىنى سىياسەتى ئابوورى و دارايى كارىگەر بىت، ۋەك دابەزاندنى رىژەى سوود، زىادكردىنى خەرجىيەكانى حكومت، ھاندانى ۋەبەرھىنان و پىشخستنى بازىرگانى نىۋدەولەتى. ھەروەھا باشتىربوونى بارودۇخى دەرەكى ۋەك بەرزبوونەۋەى نىرخى كاللاكان يان باشتىربوونى سىياسەتە ئابوورىيە جىھانىيەكان دەتوانىت رۆلى ھەبىت لە پشستىوانىكردىن لە بوژانەۋەى ئابوورى.

پىرۇسەى بوژانەۋەى ئابوورى ئامانجى گەپاندنەۋەى متمانەيە بە ئابوورى و ھاندانى چالاكى ئابوورى، ئەمەش دەبىتتە ھوى باشتىربوونى بارودۇخى دارايى و ژيان بۇ تاك و كۆمپانىياكان، بەمەش سەقامگىرى ئابوورى و كۆمەلايەتى لە وولاتە يان ناۋچەكەدا بەرز دەبىتتەۋە.

دووم: گرنگی بوژانه وهی ئابووری

گرنگی بوژانه وهی ئابووری له چه ند لایه نیکه وه دیاره:

1. هاندانی گه شهی ئابووری: بوژانه وهی ئابووری گه شهی ئابووری به ره وپیش ده بات له ریگه ی زیادکردنی به ره مه هینان و به رزکردنه وهی وه به ره هینان و په خساندن هلی کار. ئەمه ش به شداره له به رزکردنه وهی توانای کینپرکی ولات یان ناوچه ی په یوه ندیدار له بازاری جیهانیدا.
2. باشتکردنی بارودۆخی دارایی: بوژانه وهی ئابووری به شداره له باشتکردنی بارودۆخی دارایی تاکه کان و کۆمپانیاکان و حکومه ت، له ریگه ی زیادکردنی داها ت و هاندانی گه شهی ئابووری، ئەمه ش یارمه تیده ره بۆ که مکردنه وهی ریژه ی بیکاری و زیادکردنی داها تی که سی.
3. به رزکردنه وهی متمانه ی ئابووری: بوژانه وهی ئابووری ده بینه هۆی گه پاندنه وهی متمانه به ئابووری و بازاری دارایی، ئەمه ش هاندهری زیادبوونی وه به ره هینان و باشتکردنی ئاستی گشتی ژیان و که مکردنه وهی مه ترسییه ئابوورییه کان.
4. گه یشتن به هاوسه نگی ئابووری: بوژانه وهی ئابووری به شداره له گه یشتن به هاوسه نگی ئابووری له نیوان دابینکردن و خواستدا، ئەمه ش هه لاوسان که مده کاته وه و دابه شکردنی یه کسانی سامان و داها ت باشت ده کات.
5. پیشخستنی سه قامگیری کۆمه لایه تی: بوژانه وهی ئابووری به شداره له باشتکردنی بارودۆخی ژیا نی تاکه کان و دابینکردنی هه لی کار، ئەمه ش هه ژاری که مده کاته وه و سه قامگیری کۆمه لایه تی و ئاشتی کۆمه لایه تی به رزده کاته وه.

سپیهه؛ ھۆکاره کاریگه‌ره‌کانی بوژانه‌وه‌ی ئابووری

چهند ھۆکاریک ھەن کە کاریگه‌رییان لەسەر پرۆسە‌ی بوژانه‌وه‌ی ئابووری ھەیه، دیارترینیان بریتین لە:

1. سیاسەتە ئابوورییەکان: سیاسەتە ئابوورییەکان پۆلیکی گرنگ دەگێرن لە پێشخستنی بوژانه‌وه‌ی ئابووری و ئەمانە بریتین لە سیاسەتی ھاندانی دارایی و دراو، سیاسەتی ئاسانکاری باج، ھاندانی وەبەرهێنان و پێشخستنی بازرگانی دەرەکی.
2. سیاسەتی دراو: سیاسەتی دراو بریارەکانی بانکی ناوھندی سەبارەت بە پێژە‌ی سوود و سیاسەتی نەختینەیی دارایی و کاریگه‌رییەکانیان لەسەر وەبەرهێنان و بەکاربردن و بەم پێشە لەسەر گەشە‌ی ئابووری لەخۆدەگرێت.
3. بازرگانی نیوئەولەتی: بازرگانی نیوئەولەتی پۆلی گەورە دەبینیت لە بوژانه‌وه‌ی ئابووریدا، بەو پێشە زیادکردنی ھەناردەکردن و باشتکردنی ھاوردەکردن دەتوانیت بەشداریت لە بەرزکردنە‌وه‌ی بەرھەمھێنان و پەخساندنی ھەلی کار و زیادکردنی داھاتی نیشتمانی.
4. بارودۆخی جیھانی: پرۆسە‌ی بوژانه‌وه‌ی ئابووری دەتوانیت کاریگه‌ری ھەلومەرجی جیھانی وەک گۆرانی نرخێ کالاکان و پێشھاتە سیاسی و ئابوورییە جیھانییەکان و قەیرانە داراییە نیوئەولەتییەکانی لەسەر بیت.
5. وەبەرهێنانی گشتی و تاییەت: وەبەرهێنانی گشتی و تاییەت پۆلیکی گرنگ دەگێرێت لە بەرھەمھێنانی بوژانه‌وه‌ی ئابووری، بەو پێشە خەرجکردن بۆ پڕۆژە‌ی ژێرخانی و وەبەرهێنانی تاییەت لە کەرته بەرھەمھێنانەکاندا دەتوانیت گەشە‌ی ئابووری ھان بدات.

6. تەكنەلۇژيا و داھىنان: تەكنەلۇژيا و داھىنان دەتوانن بەشداربن لە بەرزكردنەوہى بوژانەوہى ئابوورى لە رېگەى زيادكردنى بەرھەمھيئەن و باشتكرردنى كواليتى بەرھەم و دابىنكردنى ھەلى كار و وەبەرھيئەنى نوئى.

7. متمانەى ئابوورى: ئاستى متمانەى ئابوورى لە نيوان تاك و كۆمپانىا و وەبەرھيئەران ھۆكارىكى گرنگە بۆ پرۆسەى بوژانەوہى ئابوورى، بەو پىئەى ئاستىكى بەرزى متمانە ھاندەرى وەبەرھيئەن و بەكاربردن دەبىت و بەم شىوہىە گەشەى ئابوورى بەرز دەكاتەوہ.

بهشی دووهم

رۆلی بازرگانی له بوژانهوهی ئابووری له عێراق، 2022-2020

عێراق له ماوهی سالانی 2022-2020 پرووبه پرووی ئاستهنگی بیشومار بووهوه بۆ بوژانهوهی ئابووری ولاتهکە، له ناسهقامگیری سیاسی و نیگه رانییه ئەمنیه کانهوه تا دهگاته ههلاوسانی نرخى نهوت و پهتای جیهانی COVID-19. ئەم بابته ورد دهبیتهوه له رۆلی فره لایه نهی بازرگانی له هاندانی بوژانهوهی ئابووری له ناو عێراقدا له م قوناغه گرنگه دا. له رینگه ی شیکارییه کی گشتگیره وه، ئامانجمان ئەوهیه ئەو میکانیزمانه بکۆلینه وه که بازرگانی کاریگه ری له سه ر سه ره لدا نه وهی ئابووری عێراق ههیه، به له بهرچاوگرتهی ئەو تهحه ددای و دهرفه تانهی که پرووبه پرووی دهبنه وه.

یه که م: تهحه ددیاتی بوژانهوهی ئابووری له عێراق، 2020-2022

هه وه لکانی عێراق بۆ بوژانهوهی ئابووری له ماوهی سالانی 2020-2022 به هۆی کۆمه لیک تهحه ددای بیشوماره وه کۆسپی لیکه وته وه. ناسه قامگیری سیاسی و نیگه رانییه ئەمنیه کان که له مملانی ناوخۆییه کان و گرژیه ناوچه ییه کانه وه سه رچاوه یان گرتووه، به ربه ستی به رچاویان له به رده م گه شه کردن و گه شه سه ندنی ئابووریدا دروستکرد. په تای به رده وای کۆفید-19 لاوازییه کانی ئیستای توندتر کرد، بووه هۆی پچرانی زنجیره کانی دا بینکردن، که مبوونه وهی خواستی به کاربه ران، و دابه زینی متمانه ی وه به ره ینه ران. جگه له وه ش، پشتبه ستنی زۆری عێراق به هه نارده کردنی نهوت، ئابوورییه که ی ئاماده ی هه لاوسانی نرخى نهوتی جیهانی کرد، ئەمه ش فشاره داراییه کانی زیاتر کرد و رینگری له هه وه لکانی هه مه چه شنکردنی سه رچاوه کانی داها ت کرد. سه ره پای ئەوه ش، پرسه پیکهاته ییه کانی وه ک ژیرخانی ناته واو، نا کارایی بیروکراتی و گه نده لی زیاتر رینگرییان له بوژانه وهی ئابووری کرد و چالاکییه بازرگانییه کانی به ربه ست کرد. چاره سه رکردنی ئەم تهحه ددایانه پنیوستی به هه ولی هاوبه ش هه یه له لایه ن دارپژهرانی

سیاسه ته وه بۆ جییه جیکردنی چاکسازی گشتگیر به ئامانجی پیشخستنی سه قامگیری، باشتکردنی حوکمرانی و بهرزکردنه وهی ژینگه ی بازارگانی.

ناسه قامگیری سیاسی ته حه دایه کی له میژینه ی عیراق بووه، که له گرژی تائفی و کیشه ی حوکمرانی و دهستوهردانی ده ره کییه وه سه رچاوه ی گرتووه. گۆرانکارییه به رده وامه کانی حکومه ت و نه بوونی کۆدهنگی له سه ر پرسه سه ره کییه کانی سیاسه ت، به شدار بوون له نادلنیایی و ریگری له وه به رهیتان و گه شه سه ندنی ئابووری. سه ره پای ئه وهش، دۆخی ئه منی عیراق به هۆی به رده وامی ململانی له گه ل گروه یاخیبووه کان، ریکخواه تیروریستییه کان و دهستیوهردانه کانی بیانی، هیشتا ناجیگیره. به رده وامبوونی توندوتیژی و ناسه قامگیری وه به رهیتانی ناوخرۆیی و ده ره کی راده گریت و متمانه ی بازارگانی تیکه دات و چالاکییه بازارگانییه کان تیکه دات.

په تای کۆفید-۱۹ له سه ره تای سالی ۲۰۲۰ وه ک قهیرانیکی جیهانی سه ریه لدا و ئاستهنگی بی وینه ی بۆ ئابووری عیراق دروستکرد. په تاکه بووه هۆی په ککه وتنی به رفراوان له چالاکییه ئابوورییه کان، له وانه بازارگانی، گه شتیاری و وه به رهیتان. ریشوینی قفل داوان و سنووردارکردنی هاتووچۆ و پرۆتۆکۆلی دووری کۆمه لایه تی که بۆ سنووردارکردنی بلاو بوونه وهی قایرۆسه که جییه جیکرا، زنجیره ی دابینکردنی په ککه وت و خواستی به کاربه رانی که مکرده وه و بووه هۆی دابه زینی به رچاوی به ره می ئابووری. جگه له وهش، په تاکه لاوازییه کانی پیشوه خته ی له سیسته می چاودیاری ته ندروستی و تۆره کانی سه لامه تی کۆمه لایه تی و ژیرخانی ئابووری عیراقدا توندتر کرد، ئه مه ش کاریگه رییه ئابوورییه کۆمه لایه تییه کانی قهیرانه که ی زیاتر توندتر کرد.

هه لۆسانی نرخه نه وتی جیهانی له میژه بزوینه ریکی به رچاوی ناجیگیری ئابووری له عیراقدا بووه. وه کوو هه نارده کاریکی سه ره کی نه وت، ئابووری عیراق به شیوه یه کی زۆر پشت به داهاتی نه وت ده به ستیت بۆ دابینکردنی دارایی بودجه ی ولاته که ی و پالپشتیکردنی چالاکییه

ئابوورییهکان. بەلام دابەزینی بەرچاوی نرخى نەوت لە ساڵى ۲۰۲۰دا، کە بەهۆى کۆمەڵیک ھۆکارەوہ بوو لەوانە پەتای کۆفید-۱۹، زیادەرۆی لە دابینکردنى نەوت، و گرژییە جیۆپۆلیتیکییەکان، گورزىکی توندی لە ئابووری عێراق دا. دابەزینی داھاتی نەوت، سەرچاوە داراییەکانى گرژ کرد، ئەمەش بوو ھۆى کورتھینانى بودجە و رێوشوینى خۆپارێزى و دواکەوتنى خزمەتگوزارییە گشتییە سەرەکییەکان و پرۆژەکانى ژێرخانى ئابوورى.

جگە لەوہش پشتبەستنى عێراق بە ھەناردەکردنى نەوت، ئابوورییەکەى بەرەوپرۆوى شوکی دەرەکی و ناجیگىرى بازار دەھێلێتەوہ. نەبوونى ھەمەچەشنى لە سەرچاوەى داھات، عێراق بەرەوپرۆوى مەترسییەکانى پەيوەست بە ھەلاوسانى نرخى نەوتى جیھانى و شىوازى خواست و پێشھاتە جیۆپۆلەتیکییەکان دەکاتەوہ. لەم سالانەى دوايیدا ھەولەکەکان بۆ ھەمەچەشنکردنى ئابوورى و کەمکردنەوہى پشتبەستن بە نەوت بەھۆى کۆت و بەندییە پیکھاتەییەکان و بەرەبەستە بىرۆکراسیەکان و وەبەرھینانى سنووردار لە کەرتەکانى غەیرە نەوتدا کۆسپیان بۆ دروست بوو. لە ئەنجامدا ئابورى عێراق تارادەھیکى زۆر پشت بە ھەناردەى نەوت دەبەستیت، ئەمەش وایکردووہ کە ئامادەبیت بۆ شوکی دەرەکی و دابەزینی ئابوورى.

جگە لەوہش عێراق ڕووبەرۆوى ئاستەنگى پیکھاتەى دەبیتەوہ کە رێگى لە گەشەسەندنى ئابوورییەکەى دەکات و رێگى لە ھەولەکەکانى بەرەوپیشبردنى بازارگانى و وەبەرھینان دەکات. لەوانە ژێرخانى ناتەواو، ریکارە بىرۆکراتییە قورسەکان، گەندەلى و ژینگەيەکی ریکخراوہى لاوان. نەبوونى ژێرخانى جەوھەرى وەک رېگاوبان و بەندەر و خزمەتگوزارییەکان رېگى لە جوولەى کارامەى کالاً و خزمەتگوزارییەکان دەکات و تیچووى مامەلەکان زیاد دەکات و توانای پکابەرى بازارگانییەکانى عێراق تیکدەدات. جگە لەوہش ناکارامەى بىرۆکراتى و رېگى سوور و گەندەلى بەرەبەست لەبەردەم بازارگانى و وەبەرھیناندا دروست دەکات و وەبەرھینەرانى ناوخووى و بیانى بێھىوا دەکات و رېگى لە گەشەى ئابوورى دەکات.

دووم: گرنگی بازارگانی بۆ بوژانه‌وه‌ی ئابووری

بازرگانی رۆلێکی سەرەکی دەگێرێت لە بوژانه‌وه‌ی ئابووری عێراقدا بەو پێیە‌ی وە‌ک بزۆینه‌ریکی سەرەکی گە‌شه‌کردن و دامە‌زراندن و درووستکردنی دا‌هات کاردە‌کات. سەرە‌پرای پووبە‌پووبوونه‌وه‌ی ئاسته‌نگە‌کان، عێراق خاوه‌نی توانای بازرگانی بە‌رچاوه‌، بە‌تایبه‌تی له‌ که‌رتە‌کانی وە‌ک نه‌وت، کشتوکاڵ و بە‌ره‌مه‌یتاندا. هه‌مه‌چه‌شنکردنی چالاکییه‌ بازرگانییه‌کان له‌ دەر‌ه‌وه‌ی هه‌ناردە‌کردنی نه‌وت بۆ که‌مکردنه‌وه‌ی وابه‌سته‌یی و بنیاتنانی خۆ‌پا‌گری له‌ بە‌رامبه‌ر شوکی دەر‌ه‌کیدا زۆر گرنگه‌. جگه‌ له‌ وه‌ش، بازرگانی به‌شداره‌ له‌ هه‌مه‌چه‌شنکردنی ئابووری، گواستنه‌وه‌ی ته‌کنه‌لوژیا و په‌ره‌پیدانی سه‌رمایه‌ی مرۆ‌یی، به‌م شیوه‌یه‌ گه‌شه‌ی به‌رده‌وام و گه‌شنگیر په‌ره‌پیدە‌دات. به‌هێزکردنی په‌یوه‌ندییه‌ بازرگانییه‌کان له‌گه‌ڵ ولاتانی دراوسی و هاوبه‌شه‌ بازرگانییه‌ سه‌ره‌کییه‌کان ده‌توانیت دەر‌فە‌تی نوێ بۆ هه‌مه‌چه‌شنکردنی هه‌ناردە‌کردن و ده‌ست‌راگه‌یشتن به‌ بازار بکاته‌وه‌. جگه‌ له‌ وه‌ش، به‌شداریکردنی چالاکانه‌ له‌ رێککه‌وتن و ده‌ست‌پێش‌خه‌رییه‌ بازرگانییه‌ ناوچه‌ییه‌کان ده‌توانیت توانای رکا‌به‌ری و تیکه‌لبوونی عێراق له‌گه‌ڵ زنجیره‌ به‌ها جیهانییه‌کان به‌رز بکاته‌وه‌.

گرنگی بازرگانی بۆ بوژانه‌وه‌ی ئابووری: بازرگانی له‌ میژوودا رۆلێکی گرنگی هه‌بووه‌ له‌ ئابووری عێراقدا، وە‌ک بزۆینه‌ریکی سەرە‌کی گە‌شه‌سە‌ندن و دامە‌زراندن و درووستکردنی دا‌هات. پێگه‌ی ستراتیژی عێراق له‌ گۆره‌پانی رێگا‌کانی رۆژه‌لاتی ناوه‌راست، وە‌ک ناوه‌ندیکی بازرگانی گرنگ دانه‌یت، ئە‌مه‌ش ئاسانکاری ده‌کات بۆ رۆیشتنی کالای و خزمه‌تگوزارییه‌کان له‌ نیوان ئاسیا و ئە‌وروپا و ئە‌فریقا. جگه‌ له‌ وه‌ش، سه‌رچاوه‌ سروشتیه‌ زۆره‌کانی عێراق، له‌وانه‌ نه‌وت، گازی سروشتی، به‌ره‌مه‌ کشتوکاڵیه‌کان، بناغه‌یه‌کی به‌هێز بۆ گه‌شه‌پیدانی بازرگانی و ئابووری دا‌بین ده‌کە‌ن.

هه‌مه‌چه‌شنکردنی بازرگانی زۆر پێویسته‌ بۆ که‌مکردنه‌وه‌ی پشتبه‌ستن به‌ دا‌هاتی نه‌وت و بنیاتنانی خۆ‌پا‌گری له‌ بە‌رامبه‌ر شوکی دەر‌ه‌کیدا. له‌ کاتیکدا هه‌ناردە‌کردنی نه‌وت وە‌ک

سه‌رچاوه‌یه‌کی به‌رچاوی داهاات بۆ عێراق ده‌مینیت‌ه‌وه، هه‌مه‌چه‌شنکردنی چالاکییه‌ بازارگانیه‌کان له‌ ده‌ره‌وه‌ی نه‌وت، بۆ پیش‌خستنی گه‌شه‌ی ئابووری به‌رده‌وام زۆر گرنگه‌. که‌رت‌ه‌کانی غه‌یره نه‌وتی وه‌ک کشتوکال، به‌ره‌مه‌هێنان و خزمه‌ت‌گوزارییه‌کان توانای به‌کارنه‌هێنراو بۆ فراوانکردنی بازرگانی، په‌خساندنی هه‌لی کار و زیادکردنی به‌ها پیش‌کەش ده‌کەن. جگه‌ له‌ وه‌ش، به‌رزکردنه‌وه‌ی بازرگانی له‌ که‌رت‌ه‌کانی غه‌یره نه‌وت‌دا ده‌توانیت یارمه‌تیدەر بیت له‌ که‌مکردنه‌وه‌ی کاریگه‌رییه‌ نه‌رینه‌یه‌کانی هه‌لاوسانی نرخ‌ی نه‌وتی جیهانی و به‌هیزکردنی خۆراگری ئابووری عێراق.

بازرگانی به‌شداره‌ له‌ هه‌مه‌چه‌شنکردنی ئابووری له‌ ریگه‌ی پیش‌خستنی په‌ره‌پیدانی که‌رت‌ه‌کانی غه‌یره نه‌وت و ئاسانکاری گواستنه‌وه‌ی ته‌کنه‌لوژی و داھێنان. بازرگانی به‌ پیش‌خستنی هه‌ناردنه‌کردنی به‌ره‌م و خزمه‌ت‌گوزارییه‌ غه‌یره نه‌وتیه‌کان، گه‌شه‌سەندنی پیشه‌سازییه‌ ناوخۆییه‌کان په‌ره‌پێدەدات، به‌ره‌مه‌هێنان به‌رزده‌کاته‌وه و هه‌لی کاری نوێ دروستده‌کات. جگه‌ له‌ وه‌ش بازرگانی ئاسانکاری ده‌کات بۆ گواستنه‌وه‌ی ته‌کنه‌لوژیا و زانیاری و باشتترین پراکتیزه‌کان، که‌ زۆر گرنگ بۆ به‌رزکردنه‌وه‌ی توانای کتێپرکی و هاندانی گه‌شه‌ی ئابووری. له‌ ریگه‌ی بازرگانیه‌وه، بازرگانانی عێراق ده‌توانن ده‌ستیان به‌ بازاره‌ نیوده‌وله‌تیه‌کان بگات و بنکه‌ی کپیاره‌کانیان فراوانتر بکەن و سه‌رچاوه‌ی داهاته‌کانیان هه‌مه‌چه‌شن بکەن، به‌مه‌ش پشت‌به‌ستن به‌ بازاره‌ ناوخۆییه‌کان که‌مده‌کاته‌وه و گه‌شه‌ی به‌رده‌وام په‌ره‌پێدات.

جگه‌ له‌ وه‌ش، بازرگانی رۆلیکی چاره‌نووس‌ساز ده‌گیریت له‌ پیش‌خستنی په‌ره‌پیدانی سه‌رمایه‌ی مرۆیی و که‌مکردنه‌وه‌ی هه‌ژاری له‌ ریگه‌ی په‌خساندنی هه‌لی کار و زیادکردنی داهاات و باشت‌کردنی ئاستی ژیان. چالاکییه‌کانی په‌یوه‌ست به‌ بازرگانی وه‌ک گواستنه‌وه، لۆجستی و دابه‌شکردن هه‌لی کار بۆ کۆمه‌لیک کریکاری به‌رفراوان ده‌ره‌خسینن، له‌ شۆفیری باره‌لگر و کریکارانی کۆگا‌کانه‌وه تا به‌رپرسانی گومرگی و بریکاره‌کانی که‌شتیوانی. جگه‌ له‌ وه‌ش، بازرگانی په‌ره به‌ کارگیری و داھێنان ده‌دات به‌ دا‌بین‌کردنی ده‌رفه‌ت بۆ کۆمپانیا بچووک و مامناوه‌نده‌کان

بۆ دەستگە‌یشتن بە بازارە نیۆدە‌ولە‌تییە‌کان، فراوان‌کردنی کارە‌کانی بازرگانییان و گە‌وره‌کردنی توانای بە‌ره‌مه‌ینانیان. بە‌ پیش‌خستنی گە‌شه‌پیدانی SME ، بازرگانی بە‌شدارە له‌ رە‌خساندنی هە‌لی کار، دروست‌کردنی دا‌هات و کە‌م‌کردنە‌وه‌ی هە‌ژاری، بە‌م شیۆه‌یه‌ گە‌شه‌ی ئابووری گشتگیر و بە‌رده‌وام پە‌ره‌پێدە‌دات.

بە‌هێز‌کردنی پە‌یوه‌ندییە‌ بازرگانییە‌کان لە‌گە‌ڵ ولاتانی دراوسی و هاوبە‌شه‌ بازرگانییە‌ سەرە‌کییە‌کان زۆر گرنگە‌ بۆ‌ کردنە‌وه‌ی دەر‌فە‌تی نوێ بۆ‌ هە‌مه‌چه‌شن‌کردنی هە‌ناردە‌کردن و دە‌ست‌راگە‌یشتن بە‌ بازار. نزیکیی جوگرافیای عێراق له‌ بازارە‌ گە‌وره‌کانی رۆژ‌ه‌لاتی ناو‌ه‌راست و ئە‌وروپا و ئاسیا وە‌ک هاوبە‌ش‌یکی بازرگانی ستراتیژی بۆ‌ بازرگانی ناو‌چه‌یی و نیۆدە‌ولە‌تی پیگە‌ی خۆی دا‌ده‌نیت. جگە‌ لە‌وه‌ش ئە‌ندامی‌تی عێراق له‌ بلۆکە‌ بازرگانییە‌ ناو‌چه‌ییە‌کان و ریک‌خراوه‌کانی وە‌ک کۆم‌کاری عەرە‌بی، ئە‌نجومە‌نی هاریکاری کە‌نداو (GCC) و ناو‌چه‌ی بازرگانی ئازادی گە‌وره‌ی عەرە‌بی (GAFTA) دەر‌فە‌ت بۆ‌ بە‌رز‌کردنە‌وه‌ی یە‌ک‌گرتنی بازرگانی و هاو‌کاری لە‌گە‌ڵ ولاتانی دراوسی دەر‌خسینیت. بە‌ کە‌لک وەر‌گرتن له‌ پە‌یوه‌ندییە‌ ناو‌چه‌ییە‌کان و ریک‌کە‌وتنە‌ بازرگانییە‌کانی، عێراق دە‌توانیت دە‌ست‌راگە‌یشتن بە‌ بازار بە‌رز بکاتە‌وه‌، بە‌رە‌سته بازرگانییە‌کان کە‌م بکاتە‌وه‌ و بازرگانی و وە‌بەر‌هێتانی سنوور بە‌زاندن بە‌ره‌وپیش ببات.

سییەم: سیاسە‌ت و دە‌ست‌پیش‌خە‌رییە‌ بازرگانییە‌کان

حکومە‌تی عێراق سیاسە‌ت و دە‌ست‌پیش‌خە‌ریی بازرگانی جو‌راو‌جووری جییه‌جی کردووه‌ بە‌ ئامانجی بوژاندنە‌وه‌ی ئابووری و پیش‌خستنی گە‌شه‌سە‌ندنی سەر‌کردایە‌تی بازرگانی. له‌وانه‌ ریشوینی ئاسانکاری بازرگانی، چاک‌سازی له‌ باج، ستراتیژییە‌کانی بە‌ره‌وپیش‌بردنی وە‌بەر‌هێتان، و هە‌ولە‌کان بۆ‌ بە‌رز‌کردنە‌وه‌ی ژیرخانی بازرگانی. هە‌لسە‌نگاندنی کاریگە‌ری ئە‌م سیاسە‌تانە‌ و چارە‌سەر‌کردنی بە‌رە‌سته ریک‌خراوه‌ییە‌کان زۆر گرنگە‌ بۆ‌ پە‌روه‌رده‌کردنی ژینگە‌یە‌کی له‌‌بار بۆ‌ بازرگانی.

جگه له وهش، بهرزکردنه وهی توانای دامه زراوهیی، پیشخستنی شه فافیهت و ریکخستنی ریکاره کارگیزییه کان زۆر گرنگن بۆ که مکردنه وهی تیچووی بازرگانی و بهرزکردنه وهی ئاسانکاری له ئەنجامدانی کاروبارهکاندا. سه ره پای ئه وهش، وه به رهیتان له په ره پیدانی سه رمایه ی مرۆیی و پیشکه شکردنی پشتگیری بۆ کۆمپانیا بچووک و مامناوهنده کان (SMEs) ده توانیت توانای کپی رکتیان بهرز بکاته وه و به شداری بکات له بوژانه وهی ئابووری به سه رکردایه تی بازرگانی. ههروه ها به هیزکردنی هاوبه شی گشتی و تایبهت و په ره پیدانی ئیکۆسیسته می دا هیتان کلیلی هاندانی گه شه ی ئابووری به سه رکردایه تی بازرگانی و بهرزکردنه وهی توانای کپی رکتی جیهانی عیراق.

چوارهم: دهرفهت و ئاراستهکانی داها توو

سه ره پای ئاستهنگه کان، عیراق دهرفه تی زۆر بۆ بهرزکردنه وهی بازرگانی و هاندانی بوژانه وهی ئابووری دهخاته ڕوو. فراوانکردنی هه نارده کردنی غهیره نهوت، با شترکردنی ژیرخانی بازرگانی و به کارهیتانی تهکنه لۆژیا دیجیتالییه کان بواره سه رهکییهکانن بۆ گه شه کردن. سه ره پای ئه وهش، پیشخستنی وه به رهیتان له کهرته گرنگهکانی وهک وزه ی نویبووه وه، ژیرخانی و کشتو کال ده توانیت رینگه ی نوی بۆ گه شه پیدانی ئابووری و په خساندنی هه لی کار بکاته وه.

به هیزکردنی چوارچیوه دامه زراوهیهکان، بهرزکردنه وهی پیشبینیکردنی ریکخراوهیی، و په ره پیدانی هاوبه شی گشتی و تایبهت زۆر گرنگن بۆ زۆرترین سوودهکانی بازرگانی و راکیشانی وه به رهیتان. جگه له وهش وه به رهیتان له بواری په روهرده و په ره پیدانی کارامهیی و دا هیتاندا ده توانیت توانای ریکابه ری عیراق بهرز بکاته وه و وهک یاریزانیکه دینامیکه له ئابووری جیهانیدا جیگیر بکات. به کارهیتانی تواناکانی گه نجان و ژنان و کۆمه لگا په راویزخراوهکان بۆ بنیاتناتی گه شه ی ئابووری گشتگیر و بهردهوام له عیراقدا زۆر گرنگه.

1. الصباغ، ن. (2021). "دور التجارة الخارجية في تحفيز النمو الاقتصادي في العراق." مجلة الاقتصاد العراقي، 5(2)، 87-105.
2. العوادي، ر. (2020). "السياسات التجارية ودورها في تحقيق الانتعاش الاقتصادي: دراسة حالة العراق." مجلة الاقتصاد والتنمية، 10(1)، 55-72.
3. وزارة التجارة العراقية. (2022). "التقرير السنوي للسياسات التجارية في العراق: رؤية 2020-2022".
4. البنك الدولي. (2021). "التجارة والاقتصاد في العراق: التحديات والفرص." تقرير البنك الدولي رقم 05/2021.
5. الأمانة العامة لمنظمة التعاون الاقتصادي والتنمية. (2022). "التجارة الخارجية والتنمية الاقتصادية: دراسة حالة العراق".
6. Al-Delaimy, M., & Fadhil, A. (2021). "The Impact of Trade Policies on Economic Recovery: Evidence from Iraq." *Journal of Middle Eastern Economics*, 15(2), 123-140.
7. Ali, S., & Al-Ani, M. (2020). "Trade Diversification and Economic Resilience: Lessons from Iraq." *International Journal of Trade and Economic Development*, 8(1), 45-62.
8. World Bank. (2022). "Iraq Economic Outlook: Navigating Trade Challenges for Recovery." Retrieved from [URL]
9. International Monetary Fund. (2021). "Iraq: Trade Policy Review." IMF Country Report No. 21/130.

10. Al-Mashat, A., & Khalid, N. (2022). "The Role of Trade in Iraq's Economic Recovery: Challenges and Opportunities." *Middle East Economic Review*, 7(3), 211–228.